

Dramsko pismo Frana Galovića

Kojčinović, Ranka

Undergraduate thesis / Završni rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:233102>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti

Ranka Kojčinović

Dramsko pismo Frana Galovića

Završni rad

Mentorica: Izv. prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Sumentor: Doc. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2012.

Sažetak

U ovome radu govori se o Franu Galoviću kao autoru brojnih dramskih tekstova u kojima je moguće vidjeti širinu tematike kojom se bavi kao i različitost prostora i vremena kojima se posvećuje u djelima. Njegova dramska djela otkrivaju različite svjetove (seljačke, kraljevske, socijalno-urbane, mitološke, biblijske, povijesne) i pokazuju velike književne pretenzije i mogućnosti autora. Središnji se dio rada bavi analiziranjem najznačajnijih Galovićevih dramskih ostvarenja. U njima se raspoznaje stilska i žanrovska obilnost koju je moguće opravdati mladenačkim stvaralačkim traganjem za jedinstvenim osobnim dramskim modelom i izrazom u kojem bi se mladi autor dokazao kao dramski talent izvrsnih originalnih i zanimljivih dramskih ostvarenja. Prikazana su u radu mišljenja nekih kritičara o pojedinim djelima i utjecajima na Galovićevo dramsko stvaralaštvo. Na kraju se iznosi zaključak da je ovaj prerano preminuli autor za života s manje ili više uspjeha, ovisno o kritičarskim i čitateljskim apetitima, uspio predstaviti svoj bogati dramski opus i dokazati da je podjednako dobar u različitim žanrovima.

Ključne riječi: Fran Galović, dramsko pismo, raznovrsnost žanrova, stilska heterogenost

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Život i djelo Frana Galovića	4
2.1. Početci	4
2.2. Manifestacije i festivali u čast Franu Galoviću	5
2.3. Pogibija u 27. godini života	5
2.4. Političko opredjeljenje	6
3. Dramski opus Frana Galovića	7
3.1. Dramsko stvaralaštvo	8
3.2. Prostor i vrijeme	10
3.3. Teme	10
3.4. Motiv smrti u dramama	10
3.5. Utjecaji u Galovićevu stvaralaštvu	12
4. Zaključak	21
5. Literatura	22

1. Uvod

U hrvatskoj književnosti 20. stoljeća postoje mnoga vrijedna imena koja padaju ne na provjeri literarnih vrijednosti, već kao žrtve stereotipa, kalupa u koji ih je zbilja i ladicirala književna povijest, možda i bez primisli da umanju njihovo značenje. Među takve, smatra Božica Jelušić, trebalo bi i mora se uvrstiti ime Frana Galovića.¹ On svojim slojevitim i bogatim književnim stvaralaštvom zbijenim u tek jedanaest godina rada opovrgava sve kritike i predrasude s kojima ga kritičari i kolege uzimaju na zub.

Rad se bavi djelom i životom Frana Galovića, a središnji dio je posvećen analiziranju dramskih tekstova koji su u književnosti zauzeli važnije mjesto. Iznose se kritike pojedinih kritičara, stavovi Galovićevih prijatelja i suvremenika, kao i osobna stajališta o dramskom opusu mladog autora. Autori i njihovi radovi na koje se oslanja i opoziva ovaj rad uglavnom su se bavili Galovićevim djelima i izdavanjem istih posmrtno pa se tu mogu pronaći imena Julija Benešića, Dunje Detoni-Dujmić, Jože Skoka, Milana Ogrizovića kao i Miroslava Krleže.

¹ Jelušić, Božica, *Predgovor ili zagovor Franu Galoviću, Fran Galović: Zaboravljeni perivoj*, Vinkovci, 2007.

2. Život i djelo Frana Galovića

2.1. Počeci

20. srpnja 1887. godine, rodio se istaknuti hrvatski pjesnik, dramatičar i kazališni kritičar, pripadnik drugog naraštaja hrvatske moderne, Fran Galović. Bio je jedan od najznačajnijih pjesnika dijalektalne poezije. Rodio se u Peterancu, selu blizu Koprivnice. Pučku školu završio je u rodnom mjestu, a gimnaziju u Zagrebu, gdje završava i studij slavistike i klasične filologije. Pripadao je mladohrvatskom, liberalnopravaškom pokretu pa je zbog sudjelovanja u đlačkom štrajku četvrti semestar studirao u Pragu. Godine 1909. dobrovoljno se javlja u vojsku, 1913. završava studij klasične filologije i postaje namjesni učitelj II. realne gimnazije u Zagrebu, a u travnju 1914. završava studij hrvatskog jezika. Bogatu književnu i kritičarsku djelatnost započeo je već za vrijeme studija, kada je pokretač i urednik pravaškog glasila *Mlada Hrvatska* (1908. – 1909.). Bio je uvršten i u svojevrsnu Wiesnerovu antologiju suvremenog pjesništva, danas znamenitu *Hrvatsku mladu liriku* iz 1914. godine. Fran Galović mobiliziran je početkom Prvog svjetskog rata. Iako je počeo kao pjesnik štokavskih stihova, najveću umjetničku razinu dosegao je poetskim kajkavskim, nedovršenim ciklusom *Z mojih bregov*, koji je objavljen posmrtno 1948. godine. Taj poetski ciklus komponiran je kao četiri godišnja doba. Vraćajući se iskonskim izvorima života i poistovjećujući se s rodnom Podravinom, Galović se predstavio kao autohtoni pjesnik. Njegova je poezija elegična, sva u zloslutnom osjećaju straha, tjeskobe i smrti. Smirenje, premda i prividno, Galović pronalazi u vjerovanju da smrt nije ništa drugo do ponovno stapanje s prirodom, s rodnim krajolikom. Po širini interesa i intelektualnoj radoznalosti Galović podsjeća na Ivana Gorana Kovačića, a od starijih hrvatskih književnika na Šenou i Kumičića. Nekoliko posljednjih godina zrelijeg književnog stvaranja pokazalo je da se radilo o piscu u stvaralačkom traženju, koji je za života objavio tek četiri omanje knjige. Njegove su poznate antologijske pjesme: *Crn-bel*, *Childe Harold*, *Jesenski veter* i dr. Među njegovim proznim djelima ističe se *Začarano ogledalo* (1913.) i *Ispovijed* (1914.). U novelama je prikazivao gradske i seoske sredine te vojnički život. Ostavio je nedovršen roman *Mrtva domovina*. Kao dramski pisac predstavio se dramama *Tamara*, *Grijeh*, *Mors regni*, *Pred smrt*, *Mati* i dr.²

² Detoni-Dujmić, Dunja. *Fran Galović*. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 1989.

2.2. Manifestacije i festivali u čast Franu Galoviću

Obilježavanje sjećanja na lik i djelo Frana Galovića manifestacijama i festivalima započelo je tridesetih godina 20. stoljeća, točnije 1931. godine otkrivanjem spomen-ploče na Galovićevoj rodnoj kući u Peterancu, uz iskazivanje rodoljublja, banketom i narodnom veselicom. Nakon toga počinju se održavati priredbe sjećanja, a od 1994. godine počinje održavanje manifestacije pod nazivom Galovićeve jesen koja od 2007. godine prerasta u festival književnosti u novijim medijima, okrenut primarno mladima, uz pokroviteljstvo grada Koprivnice. Jedan je to od poznatijih simbola grada Koprivnice koji je u devetnaestogodišnjem postojanju izrastao u kulturnu manifestaciju prepoznatu diljem države. Književna nagrada „Fran Galović“ za najbolje djelo zavičajne tematike počinje se dodjeljivati 1997., a od 2007. za najbolje književno djelo na temu identiteta.

2.3. Pogibija u 27. godini života

Fran Galović mobiliziran je početkom Prvog svjetskog rata i kao pričuvni kadet 27. domobranske pješачke pukovnije upućen iz Siska na bojište.

Poginuo je 26. listopada 1914. godine između 10 i 11 sati prije podne iz hica strojne puške kod mjesta Radenkovići u Mačvi. Dan prije javio se prijatelju, književniku Milanu Ogrizoviću, dopisnicom: „Moj dragi, još jednom Te pozdravljam. Jutro je i u 10 sati imamo navaliti. Sunce je, nedjelja i divno, toplo jutro. Čovjek bi čisto želio umrijeti u ovako sunčan dan. Reci Sanctissimi da se pomoli za upokoj moje duše ako me više ne bude. Ljubi te tvoj Fran.“ (Napomena: Sanctissima je Ogrizovićeva supruga)

Na temelju ovoga pisma neki zaključuju da je Galović sam potražio smrt te ju ujedno tim pismom i najavio, dok drugi to opovrgavaju, pozivajući se na neka njegova druga pisma i dopisnice s bojišta. Tako je Galović u jednom prijašnjem pismu napisao Ogrizoviću: „Želio bih ne poginuti samo radi toga da sve ovo iznesem jer je svaki dojam dragocjen.“ Sve to može biti protumačeno na više načina, a jedan od njih bi mogao biti taj da se Galović planirao prepustiti metku na bojištu dok je s druge pak strane želio preživjeti kako bi to mogao opričati dojmove i iskustva s ratišta.

Iz pisama koje je Galović s fronta pisao poznanicima i prijateljima vidljivo je da je imao velike planove za svoj budući književni rad. I tako je ovaj veliki književni talent prerano napustio ovaj svijet – njegov je život ugašen u vihoru rata.

Galovićevo mrtvo tijelo dopremljeno je u Zagreb 31. listopada 1914. godine i pokopano na Mirogoju.

Činjenica da je poginuo s točno 27 godina, svrstava ga se u takozvani *Klub 27*, odnosno grupu utjecajnih i poznatih ljudi koji su pod nerazjašnjenim okolnostima umrli u 27. godini života (Robert Johnson, Brian Jones, Jimi Hendrix, Janis Joplin, Jim Morrison, Kurt Cobain, Amy Winehouse).³

U *Zbirci rukopisa i starih knjiga* Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu čuvaju se njegove bilješke, fragmenti, članci, album crteža, notes, kao i jedan dio vrijedne književne ostavštine.

2.4. Političko opredjeljenje

Pripadao je mladohrvatskom, liberalnopravaškom pokretu. Usko preplitanje književnih interesa i afiniteta s političkim dovelo je do toga da svoje političke stavove iznosi već u prvim objavljivanim pjesmama. Objavljivao je u Hrvatskom Pravu, glasilu starčevićanaca. Bio je gorljivi pristaša Ante Starčevića i aktivist Hrvatske stranke prava.⁴

³ *Leksikon hrvatskih pisaca* / urednici Dunja Fališevac.../ Školska knjiga, Zagreb 2000.

⁴ Benešić, Julije. *O životu i radu Frana Galovića* (predgovor). Fran Galović. *Pjesme*, Zagreb 1940.

3. Dramski opus Frana Galovića

Proučavajući lektirski dio Galovićeve opusa dramskih tekstova može se steći dojam da motiv smrti provlači kroz većinu svojih drama, no daljnjim iščitavanjem uviđa se da tomu nije tako. Također je lako uočiti raznolikost likova, razdoblja i prostora koje Galović stavlja u svoje drame. Može se to shvatiti kao svojevrsno eksperimentiranje ili pak kao neodlučnost umjetnika koji traži svoje mjesto pod zvijezdama isprobavajući različite stvari. Jednako tako se može reći da on želi pokazati svoju umješnost u raznolikim tematikama pa se dokazuje kao netko tko se lako uživi u uloge seljaka, ali i u uloge kraljevske obitelji. Radnje svojih drama vezivao je uz različite ruralne, urbane, plemićke, egzotične, kraljevske, biblijske prostore i uz konkretne i izvanvremenske sekvence.

Znakovito je Galovićevo osjećanje za intimno, socijalno, moralno i mistično, ali i za povijesno determiniranje čovjekova usuda, no ipak mitskoj glorifikaciji najviše je pridodao osobni izbor njezinih tragičnih ličnosti i događaja na kojima je izgradio svoju mladenačku, ali i zrelu povijesnu ilustraciju.

Širinom tematike, različitošću prostora i vremena kojima pripada, kao i različitim načinima ulaženja u raznovrstan i slojevit književni svijet, satkan od realističkih i fantastično-mitoloških slika, Galović se uspio otkriti kao pisac traganja za identitetom koji naposljetku otkriva autora nedvojbeno velikih književnih pretenzija, ali i velikih mogućnosti koje je prekinula tragična smrt.⁵

Heterogenost stilova Galovićeve stvaralaštva u suglasju je sa žanrovskim obiljem dramskih tekstova koje on označuje kao priče, scene, šale, prizore, prigodnice, skice, vizije, studije, drame, balade, komedije, misterije, tragedije. Pisao je te tekstove u stihovima ili prozi s jednom iznimkom korištenja oba načina izražavanja u šaljivom nedovršenom tekstu *San proljetne noći*. Galovićevu stilsku i žanrovsku obilnost moguće je opravdati mladenačkim stvaralačkim traženjem osobnog dramskog modela i izraza u kojem se nagovještava izvrsni dramski talent, a potvrde su sama originalna i zanimljiva dramska ostvarenja.

U širokom stilskom i žanrovskom rasponu svojega dramskog opusa Galović je motivsku i tematsku građu crpio iz nacionalne (*Mors regni*) ili biblijske povijesti (*Marija (Sodoma)*), a neka njegova djela imaju izravne književne predloške, prethodnike i poticaje.

Dunja Detoni-Dujmić dovodi Galovićev dramski rad u prirodan kontekst hrvatske secesije pa kaže sljedeće: „Kroz Galovićeve je dramske tekstove prohujalo sve ono što se nataložilo u burnim godinama tzv. moderne, odnosno hrvatske varijante srednjoevropske secesije.

⁵ Skok, Joža, Predgovor, Fran Galović: Izabrana djela, MH, Zagreb 1997.

Poznavanje djela slavni evropskih suvremenika (Ibsen, Strindberg, Maeterlinck, Hauptmann, Wilde), ali i predobra upućenost u hrvatsku dramsku tradiciju – uvjetovali su prožimanje različitih težnji: od drama društvene konkretnosti do pokušaja destrukcije aristotelovskih dramskih postulata i traganja za novim dramskim senzibilitetom. Mada nikada nije raskrstio s dramom društvene avanture, Galovićeви ekskurzi na području dezintegracije realističke zamisli dramske radnje, tj. scenskog kauzaliteta, nerijetko su potirali sceničnost. Te dramske priče za čitanje koje su nekada, što svjesno, što slučajno, ilustracija osobnih kritičarsko-teorijskih stavova, rasle su u napetosti između realističke zamisli i detaljizma simbolike koja je tu konkretnost nemilice razarala s poljedicom mističkog nihilizma.⁶

3.1. Dramsko stvaralaštvo

1907. godine, nedugo nakon dvadesetog rođendana Frana Galovića, u zagrebačkom kazalištu prikazana su dva njegova djela – jednočinka *Grieh* i scena po motivu Ljermontovljeve pjesme *Tamara*. Oba djela doživjela su praižvedbu i jednu reprizu, a izvođena su u istovečernjem programu s tragedijom *Život* Milutina Cihlara Nehajeva, jednog od glasnogovornika pokreta hrvatske moderne na kojeg se kao pisac moderne neposredno nastavlja i sam Galović.

Galovića kao dramatičara već tada obilježavaju stanovite osobine koje se s manjim ili većim promjenama, dopunama i ispravcima protežu kroz sveukupno njegovo dramsko stvaralaštvo nastalo u rasponu od deset godina. Treba proučiti cjelokupno njegovo dramsko stvaranje sa svim popratnim pojavama jer se tek tada može uvidjeti pravi lik Galovića, tog zanosom stvaranja opčinjenog književnog djelatnika. On je svojom iznimnom predanošću i upornošću pisao ne samo drame, već i pjesme, pripovijesti, članke i kritike, ostavivši za sobom nakon kratkog života, velik broj književnih ostvarenja od kojih znatniji dio nije objelodanjen za njegova života. Čak bi i danas veći dio Galovićeve stvaralaštva ostao nedostupan čitateljima i samo djelomice poznat vrsnim znalcima hrvatske književnosti, da Julije Benešić nije skupio sve rukopise poginulog prijatelja i objavio ih zajedno s već tiskanima uz popratne eseje o Galoviću i vrlo opsežne *Napomene*.

Benešić je objavio cjelokupnu Galovićevu ostavštinu, brojne rukopise koji nisu dovršeni ili su tek započeti i koje možda ni sam autor ne bi dao tiskati. Takav dojam izaziva upravo pet svezaka *Drama* u kojima je Benešić objavio sve što je Galović ikada zapisao u dijalogu, osim lakrdije s prologom u tri pojanja *Za materinsku riječ* i dramske pjesni s prologom, predigrom i

⁶ Detoni-Dujmić, Dunja, Fran Galović, Enciklopedija hrvatske književnosti, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu – Sveučilišna naklada „Liber“, Zagreb, 1988.

epilogom *San jesenje noći*, koje je s obzirom na njihov publicističko-politički značaj unio u svezak *Članci i kritike*. Benešićeva želja i dobra namjera da što cjelovitije predstavi prijateljev književni opus zavela ga je na nekritičku širinu koja je dosta porazna za samog Galovića jer otkriva i dosta praznina u njegovu pisanju.

Kad se govori o Galoviću kao dramatičaru onda prvo treba progovoriti o njemu kao o marljivom piscu koji je o toj svojoj marljivosti, kao i samom radu ostavio iscrpno svjedočanstvo u svojim djelima, ali i u brojnim nacrtima za nova ostvarenja, te u usputnim pribilježkama.

Još u ranoj mladosti, u gimnazijskim danima, Galović je zapisivao u jednu bilježnicu sve predstave koje je pogledao i na temelju toga može se dobiti uvid u njegovo upoznavanje s dramskom knjižvnošću i s kazalištem, kao što se putem brojnih nacrti za dramska ostvarenja, te različitih pribilježaka može nazrijeti i njegov stvaralački postupak. Katkad je Galović kod bilježenja neke dramske ideje odmah vršio i podjelu uloga ili je išao tako daleko da je naznačavao koliko će vremenski trajati pojedini dijalog ili prizor. Neumoran i neodmjeren u svom planiranju, Galović je zamišljao čak i pisanje pučke opere.

Ovakvi primjeri koje Benešić donosi mogli bi stvoriti dojam o Galoviću kao o piscu koji stvara po strogo određenoj zamisli i s točno utvršenim namjerama i ciljem, te koji u tančine sve predviđa i razrađuje, a tek se onda posvećuje pisanju.

U Galovićevim bilježkama i nacrtima gotovo uvijek prevladava fabulativna razradba teme, a ne njezina predmetnost, iako ta predmetnost redovito postoji kao ideja.

Kao potvrda da ipak nije jedan od onih pisaca koji sve unaprijed predviđaju i razrađuju, a tek onda prelaze na pisanje, može se navesti činjenica da je od mnogih svojih zamisli odustao čim ih je počeo ostvarivati, pa se tako među dvadeset i osam dramskih tekstova, koliko ih Benešić predstavlja u pet svezaka *Drama*, nalazi čak jedanaest onih koji su tek započeti ili nisu dovršeni. Sudeći po onome što je sačuvano i objelodanjeno, Galović nije uspio dovršiti samo dva djela, to su *Sodoma* i *Mrtvački ples*, s tim da je *Mrtvački ples* ujedno posljednje dramsko djelo Galovića.

U svom dramskom stvaranju Galović je potčinjen i ograničen osobnim shvaćanjem značenja fabule i ne oslanja se na eksperimentiranje, njegova se traženja pogodnih oblika i tema svode uglavnom na oblikovanu vrstu i dužinu teksta. U dramskom se stvaranju, ali i inače ne opredjeljuje posve ni za prozni izraz, a ni za stih. Od dvadeset i osam dramskih djela šesnaest ih je pisano u prozi, a jedanaest u stihu. Svega jedan tekst, i to nedovršena đaćka šala, *San proljetne noći*, pisan je naizmjenice u prozi i stihu. Zanimljivo je istaknuti kako je to jedini Galovićev dramski tekst u kojem se istodobno koristi štokavštinom i kajkavštinom.

3.2. Prostor i vrijeme

Što se prostora u dramama tiče, Galović se nije opredijelio ni za jednu određenu društvenu ili zemljopisnu lokaciju, kao ni za određeno vrijeme radnje. Tako su njegova spisateljska ostvarenja smještena katkad u građanskim, a katkad u seljačkim obiteljskim krugovima, ali nisu izostavljeni ni plemićko-vlastelinski ili radnički.

Galovićeva neodlučnost i šarolikost ogleđa se i u ostvarenjima poput mitoloških, biblijsko-legendarnih i povijesnih dramskih djela.

3.3. Teme

Najčešća teme koje se protežu kroz njegova djela jesu ljubav, ljubavna nagnuća, nemiri i odnosi, bračni sukobi i nesporazumi, sve to varirano na više načina, ali ne uvijek s mnogo uspjeha i s nekim zapaženijim osobnim doprinosom u shvaćanju i obradbi. Dramska ostvarenja u kojima osobnije progovara zasnivaju se i na osobitijim predmetima tema kao što su pad hrvatskog kraljevstva, smrt trojice posljednjih vladara, namjerni pobačaj mlade seljanke i njegove posljedice, raspušteni život seljačkog gazde i ocubojsstvo, neimaština i težak, surov život u radničkoj obitelji, realnost i vizije smrti, obraćenje biblijske bludnice Magdalene.

Poznavanje osnovnih Galovićevih životopisnih podataka, kao i podataka koje on sam daje o sebi i svom radu u kratkom, ali prisnom autobiografskom zapisu u *Hrvatskoj mladoj lirici* i u pribilješkama u *Napomenama* koje je popratio Benešić, omogućuje povezivanje tema, lica i ideja Galovićevih dramskih djela i njegova vlastita života i naklonosti.

3.4. Motiv smrti u dramama

Najveću pozornost privlačila je i privlači i danas stanovita podudarnost između Galovićeve stvaralačke i životne opsjednutosti smrću. To i ne čudi jer je Galović dosta rano počeo zarazno pisati o smrti, i sam je navještavao svoju smrt koja je uza sve to još bila zastrta nekakvom nerazrješivom tajnom. Smrt je za Galovića svojevrsni lajtmotiv, provlači ga kroz svoja brojna književna ostvarenja te ga katkad pušta da se probije u prvi plan gdje postaje glavni, opsesivni predmet teme. U tim je ostvarenjima, u kojima je smrt postala predmetom teme, Galović svoju opsjednutost ispričovijedao ovisno o tomu kako su ta djela pisana odnosno jesu li realistička ili pak u njima prevladava fantastika s elementima vizionarstva. U realistički pisanim tekstovima smrt je većinom prikazana potresnom izravnošću i otvorenošću kao svakidašnjost u životu, dok je u fantastičarsko-vizionarskim obavijena metafizikom i mistikom.

U mjesecima kad je Galović već na ratištu njegova životna ospjeditost smrću odvaja se od stvaralačke i iskazuje se osamostaljena sama po sebi. Iz korespondencija u kojima je pomisao na smrt stalno isticana i obnavljana ratnim prilikama i opasnošću od pogibije, stječe se dojam da je on svojom krajnjom otvorenošću samo pokušavao svladati i prevladati strah, odnosno podijeliti ga s drugima, kako bi sebe rasteretio. Čovjek poput Galovića, koji je toliko opčinjen fenomenom smrti i koji bi zbog svojih očajničkih pokušaja nadvladavanja straha od smrti došao na grotesknu zamisao da svom dobrom prijatelju Ogrizoviću ostavi kod kuće posjetnicu s nacrtanim mrtvačkim križem kraj svoga imena.

Galovićeви kritičari-suvremenici stvorili su maniru u pristupu njegovom djelu, tumačeći ga predispozicijom njegove osobe, slutnjama i predosjećajima smrti. Odatle se razvila i do danas zadržala romantična priča o Galovićevim subjektivnim i autobiografskim knjigama, posebice o pogibiji-samoubojstvu, koje su te knjige navodno navijestile. Galovićeви bliski prijatelji Julije Benešić i Milan Ogrizović dovode u usku vezu pesimizam prisutan već u najranijim autorovim djelima s osobnom tragedijom te mnoga mjesta u Galovićevim djelima smatraju proročanstvima.⁷ Čak je i Krleža u *Pismima iz Koprivnice* apostrofirao „predsmrtnu inspiraciju“.⁸

Na tu zabludu u novijoj književnosti koja i na kolokvijalnoj razini prelazi u mit upozorio je Milivoj Solar. On je Galovićevu čežnju za povratkom prirodi i zavičaju objasnio literarnim postupkom, a nikako ne posredovanjem njegova života, psihologijom niti psihičkim traumama. Odbojnost prema konvencijama i lažnom građanskom moralu uz snažno prožimanje slutnjom skore ratne katastrofe - strah, nelagoda i metafizička egzaltacija – prožima njegovo književno djelovanje.⁹

Pisma i dopisnice koje je Galović svom prijatelju slao govore o njegovom suočavanju s blizinom smrti i kratkotrajnošću života. Jedna od rečenica koje je napisao prijatelju o tome kako bi bilo lijepo umrijeti na ovako sunčan dan, dovodi do pomisli da je Galović svjesno i namjerno pošao u susret smrtonosnim puščanim zrnima.

Neovisno o tomu što je zapravo istina o tragičnoj smrti mladog književnika, činjenica koju potvrđuju i njegovi vojnički dani jest da je on itekako bio zaokupljen mislima o smrti te da

⁷ Detoni-Dujmić, Dunja. *Fran Galović*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 1989.

⁸ Krleža, Miroslav, *Pismo iz Koprivnice, Knjiga studija i putopisa*, Biblioteka nezavisnih pisaca, zagreb 1939.

⁹ Solar, Milivoj. *Fran Galović: Interpretacija književnog djela* (doktorska disertacija), Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb 1964.

se u njegovoj stvaralačkoj opsjednutosti smrću nesumnjivo iskazuje i njegova osobna opsjednutost prolaznošću života i spoznajom da sve što živi mora i umrijeti.

Prva Galovićeve dramska djela koja su izvođena na pozornicama su *Tamara* (verzija u stihovima) i *Grieh* (prozna drama).

Drama *Grieh* za glavni moto imala je Cankarovu misao „Koliko manj človek vidi, tem bolj je srečen“ koja je po mnogočemu karakteristična za Galovićeve dramske tekstove. Branko Hećimović ističe kako je to providno konstruirano djelo koje se temelji na romantičnoj fabuli i ishitreno postavljenim odnosima među likovima. Radnja se zbiva u vlastelinskom dvorcu na Badnje veče i okarakterizirana je kao neuvjerljiva i ishitreno smišljena, ali ipak s druge strane otkriva kako Galović u to doba već podosta zna o dramskom stvaranju te pokušava sazdati jedno dramatski atraktivno i gledateljstvu zanimljivo ostvarenje. No pred kraj drame radnju, unatoč dobrom početnom lociranju u vremenu i prostoru, neuspjelo pokušava rasplesti pa dobija promašaj jer se sve svodi na puko razjašnjavanje proteklih događaja putem prepričavanja. Tako se saznaje da se u dvorac, u kojem žive Vanda i njezina baka, nakon puno godina vraća Alfred, Vandin polubrat. On je zapravo dijete majčina grijeha i nije Vandin polubrat, ali to nije sve – Alfred još priznaje da on odavno ljubi Vandu i na samom kraju, pritisnut svojim beznadnim grijehom – počini samoubojstvo.

Dok je kritika *Tamaru* prigrlila, *Grieh* je ne samo napala već mu je i našla „uzor“ u Ogrizovićevu djelu *Zimska noć*. *Grieh* je prvobitno nazvan *Januar* jer je trebala biti prvi od dvanaest dramskih tekstova koji su trebali predstavljati ciklus koji bi nosio nazive prema mjesecima u godini.

3.5. Utjecaji u Galovićevu stvaralaštvu

Piše se o utjecajima na Galovića u *Napomenama*, a i Benešić se dotiče te teme. Pod dojmom zagrebačke izvedbe dramatizacije Sienkiewiczzeva romana *Quo vadis*, Galović je počeo stvarati svoju dramsku priču *Siren*. U brojnim se kritikama, koje su s različitim afinitetima i ocjenama popratile izvođenje Galovićevih dramskih djela, zamjećuje naglašeno isticanje utjecaja, što su ga navodno na Galovića izvršili stanoviti domaći i strani pisci.

I sam Galović u svojoj korespondenciji nerijetko spominje kako se nadovezivao ili ugledao na neke pisce, a u autobiografskom tekstu u Hrvatskoj mladoj lirici ističe da „voli kadšto Shakespearea i novije dramske pjesnike, gine za Ibsenom, Poeom i Maeterlinckom“.

Poput Benešića i Ogrizović je dobro poznao i dosta surađivao s Galovićem pa u nekrologu posvećenom njemu piše sljedeće: „Čudno je to uopće kod Galovića, da je i ne znajući pošao uz drugoga i nesvjesno ga imitirao. U *Zaćaranom ogledalu* morao sam mu neke stavke u rukopisu upravo prečrtati, jer su bili doslovna jeka iz Maeterlinckove *Modre ptice*. Tako nije razlikovao motiv vlastitih mjesta od onih pripovijedanih mu, pa sam po koji put imao s njim i neprilika.“¹⁰

Bez obzira na činjenicu da je Galović često pisao pod dojmom nekih pisaca, što on i sam potvrđuje, ipak nije nužno preuveličavati njegovu ovisnost o bilo čijem djelu s obzirom da sva djela koja je napisao ne postoje drugačije nego kao njegova. U žurbi kojom je stvarao djela iščitava se ponovno predosjećaj nadolazeće rane smrti, a u istoj toj žurbi valja tražiti objašnjenje i za njegovo pojednostavljeno, a nerijetko i vrlo prostodušno pristupanje dramskom stvaralaštvu zbog kojeg je u prvim godinama bio presudan izbor fabule. U tim godinama njegovog početničkog stvaralaštva, kao i kasnije, on često govori kako ga na takav brz način stvaranja tjera neki posao koji ga tjera, sili i progoni da piše i stvara bez da zalazi dublje u intimu likova i događaja te je zato sve smišljeno donekle površno, ali blaže bi bilo reći neskladno povezano u dramsku cjelinu.

Na počecima stvaranja često je u fabuli bio vođen nekim svojim nahođenjima i doživljajima razvojnog tijeka fabule pa je u manje-više svim njegovim djelima dolazio do izražaja neki detalj ili prizor koji je odudarao ili se pak nametao svojom nepatvorenom iskrenošću i izražajnošću.

To se primjerice, ne bi moglo reći za dvije verzije *Tamare*. U drugoj, stihovanoj verziji Galović je propustio neke značajke prve verzije pa ona na neki način gubi na uvjerljivosti, dok je prva verzija *Tamare* glavnu junakinju prikazala kao demonsku i zlu ženu, što je zapravo i bliže Ljermontovu i njegovom viđenju takvog ženskog lika. Još važnije je da je u prvoj verziji lik Tamare jednostavno uvjerljiviji, a dijalog između nje i Putnika je motiviraniji, življi i logičniji i sve je psihološki obojenije.

Zahvaljujući svim tim značajkama prozna je inačica i dramatskija od stihovane, pa i sam Galović ustvrđuje kako to „nije drama u pravom smislu riječi“, već da u njoj „prevladava lirika.“¹¹

¹⁰ Ogrizović, Milan. *Fran Galović, Savremenik* 1914.

¹¹ Galović, Fran, *Drame*, Ogranak Matice Hrvatske Koprivnica 2009.

Tamara je jednočinski dramolet koji se naslanja na isotimenu baladu M.J.Ljermontova što potvrđuje i podnaslov koji drama nosi – *Scena po motivu Ljermontovljeve pjesme*. Kako je Galović često pisao drame u prozi istihu, tako i ova ima raniju proznu i kasniju stihovanu inačicu. Stihovana je pisana većinom u jampskim jedanaestercima, objavljena i izvedena 1907. naišavši na pozitivne ocjene. Ljubav, pored smrti, jest jedna od opsesivnih piščevih tema. Naslovna junakinja boravi sama u kuli na obali rijeke Terek i žudno iščekuje svog zamišljenog idealnog muškarca, odnosno čekajući ljubav/ljubavnika, no kada doživi razočaranje ili odbijanje, ona nemilosrdno svaljuje svoje ljubavnike u smrtonosnu rijeku.

Drama prikazuje Tamarin susret s Putnikom u ugođaju koji je jednako i tjeskoban i erotiziran i tajanstven te prepun secesijskih značajki. Putnik je opijen Tamarinim vinom i ljepotom te nakratko zaboravlja svoju zaručnicu, ali u posljednji tren se trgne i ostaje vjeran zaručnici i rodnom kraju te tako samoga sebe, ni ne znajući, osuđuje na propast. Zbog takvog završetka Dunja Detoni-Dujmić je dramu okarakterizirala kao „tipično secesijsko sjedinjenje Erosa i Thanatosa“.

Razlike inačica uočljive su i u stilskom i u sadržajnom sloju djela. Galović je i sam tvrdio da je dramu pretočio u stihove upravo zbog njezinih pretežno lirskih odlika. U naslovnoj protagonistici utjelovio je karakterističan i na sceni često viđan ženski dramski tip – beskrupuloznu *femme fatale*, iako su u stihovanoj inačici njezina demoničnost i dijaboličnost nešto prigušeniji. Osim erotizma tipičnog za modernu, N. Batušić će uz Ljermontovljeve utjecaje u djelu zapaziti i motivsko naslanjanje na Wildeovu *Salomu* – koju je autor gledao u zagrebačkom kazalištu kao gimnazijalac. Ističe se u toj svezi podudarni motivski lanac – žena zavodnica – prezrena žena – osvetnica. Prepoznatljiv je izdanak artističkog pola hrvatske dramske moderne.¹²

O dijelovima trilogije *Mors regni*, koja je prvotno trebala biti naslovljena *Finis Croatiae*¹³ i koja obrađuje propast hrvatskog kraljevstva, ne može se govoriti s istom naklonošću jer svaki je sazdan drugačije, percipiran s različitim oduševljenjem i ocijenjen različitim ocjenama. U prvom dijelu vezan je uz ličnost kralja Zvonimira, u drugom uz Stjepana II, a u trećem uz Petra Svačića.

Sam Galović govori kako se tehnikom i shvaćanjem događaja nastojao udaljiti od već postojećih dramskih djela s istom tematikom iz istog povijesnog razdoblja, ali se ipak nije uspio

¹² Leksikon hrvatske književnosti - Djela, urednica Dunja Detoni-Dujmić, Školska knjiga, Zagreb 2008.

¹³ Skok, Joža, Predgovor, Fran Galović: Izabrana djela, MH, Zagreb 1997.

osloboditi već ukorijenjenog romantičarskog rodoljubnog odnosa prema povijesnoj tematici u hrvatskoj dramskoj književnosti. Umjesto da govoreći o povijesnim zbivanjima progovori i o suvremenima, Galović proizvoljno ilustrira povijest prikazujući ono što je publika navikla dobijati i što im je primamljiva slika nacionalne prošlosti, a to su pseudopovijesne sudbine legendama obavijenih pojedinaca.

U autorovu stilu izdvaja se nekoliko djela sa seoskom tematikom – *Pred smrt* i *Pred zoru*.

U petočinskoj drami *Mati*, Galovićevu najopsežnijem dramskom djelu, radnja je također smještena u seosku sredinu te se bavi čestom problematikom pobačaja.

Premda se ne mogu osporiti sadržajne poveznice s Tolstojevom dramom *Vlast tmine*, Galović je ipak početni poticaj za pisanje pronašao u stvarnom događaju a o tome govori u pismu prijatelju Pavlu Horvatu. Drama je imala nekoliko nacрта, a konačna verzija u naturalističkome ruhu prati sudbinu mlade seljanke Jele koja se odlučila na pobačaj. Nakon tog čina shrvana je grizodušjem i nerazumijevanjem bližnjih. Autor dotiče i motiv izbivanja iz zavičaja i povratka u nj koji je čest u dramskoj književnosti. Radnja je izgrađena na brojnom uvođenju likova i grananju događaja na nekoliko epizoda u kojima se kroz odnose majki i djece na različite načine zrcali tema roditeljske ljubavi, a razrješava se brutalnim i izrazito melodramatičnim finalom u krčmi.

Već je rečeno da je i prije drame *Mati* Galović pristupio pisanju dramskih tekstova sa seljačkom tematikom. Neposredno nakon drame *Mati* nastala je dramska skica *Pred zoru* i prema tome se može zaključiti da je doba nastajanja *Materi* zapravo doba Galovićeve najintenzivnije zaokupljenosti tom tematikom u dramskom stvaranju. Drama *Mati* „izravni je izdanak“ svojedobna Galovićeva dramska stvaranja, neovisno o utjecajima koji su u njoj zapaženi. Već u kritikama koje su popratile njezinu praizvedbu Galovićeva se dramsko ostvarenje povezivalo s Tolstojevom *Vlasti tmine*, a najdetaljniju usporedbu iznio je Josip Badalić koji tvrdi da je vidljiva tematska i kompozicijska povezanost. Temeljitim analizom događaja uviđaju se ipak razlike među dvama djelima, a samim time i na neki način potvrđuje Galovićeva „originalnost“ ili barem negira falsificiranje. Još jedna zamjerka *Materi* jest nedostatak motiviranosti i obrazloženje samog čina pobačaja. Naime, uopće nije jasno zbog čega se junakinja Jele odlučuje na taj teški čin, a razlozi koji se i navode šrkti su i oskudni te se ne mogu prihvatiti kao obrazloženje, a pogotovo za jednu dramsku radnju u kojoj prevladava naturalističko raspoloženje.

Krležina kritika na ovu Galovićevu dramu pokazatelj je drastične promjene njegova lošeg mišljenja o ovom mladom autoru. To potvrđuje u dnevničkim zapisima iz 1967.:“Nisam ga volio ni kao novelistu ni kao poeta. Prazna hartija. Te iste jeseni (1916.), na premijeri njegove drame *Mati*, pod dojmom predstave izmijenio sam svoje beskompromisno negativno mišljenje o dramatičaru...”¹⁴

Naturalističkom ozračju Galović ostaje vjeran i u dramskoj skici *Pred zoru*. Radnja se odvija na selu i tematizira odnose u obitelji Lukić gdje je fokus stavljen na oca Blaža i njegovoe ponašanje prema ostalim članovima obitelji. Samoživni stari gazda, glavar seljačke zadruge koji se vraća od svoje ljubavnice te muči i zlostavlja ženu i ostale ukućane. Atmosfera drame svo je vrijeme sumorna jer se radnja odvija u noći, napeto je zbog nesređenih obiteljskih odnosa i sve je u nekakvom iščekivanju kad će se dogoditi nešto loše. Otac pijanac koji tuče ženu, a ostatak obitelji maltretira na način da im zapovijeda, brani štošta i nitko nema mira u kući pored njega jer su uvijek u strahu. Svima je takvo Blaževoe ponašanje dozlogrdilo, ali tek se sin Đuro usuđuje suprotstaviti ocu. Drama završava ubojstvom. Gnjev je u Đuri kulminirao kad je otac tukao majku i to je dovelo do ocubojstva.

Karakteristične su i didaskalijske napomene koje Galović piše posebno misleći na redatelja i njegov rad, kako ustanovljuje Nikola Batušić.¹⁵

Dramski je tekst polazište i temelj svake predstave kao višeznačnog, polifonog i novonastalog teksta, a svi njegovi sudionici polaze od tog istog ishodišta – od literarnog predloška. Bez obzira na kakve potencijalne preobrazbe nailazi na scenskoj praksi, dramski je tekst ugrađen u temelje svake predstave kao književno djelo. U trenutku izvedbe dolazi do sučeljavanja dviju razina. Prva je razina literarnog predloška, a druga novonastalog teksta kazališne predstave. Na to sučeljavanje je Galović posebno mislio pa se izuzetno trudio oko didaskalijskih napomena kako bi prijenos literature u drugi medij, medij pozornice bio što jasniji i kako bi scenska realizacija bila što uspješnija.¹⁶ Kako bi drama što uspješnije došla ne samo do čitatelja nego i do gledatelja, treba paziti na promjenu znakovnog sustava u koji se prenosi letrarni tekst kako bi bio realiziran u tako bogatom i značenjski iznimnom nabijenom mediju kao što je kazalište.

¹⁴ Krleža, Miroslav, Fragmenti dnevnika iz 1967. – Forum, br.6, 1972.

¹⁵ Batušić, Nikola, Hrvatska kazališna kritika, Zagreb 1971. , str. 117-118

¹⁶ Batušić, Nikola, Dramski tekst i predstava u Uvod u teatrologiju, Grafički zavod Hrvatkse, Izdavačka djelatnost, Zagreb 1991.

Prizor iz drame *Mati* koji se odvija uz odar starog Miška već je sad jedan prepoznatljiv prizor smrti u Galovićevo dramsko stvaralaštvu. U njemu smrt biva nešto od čega se s jedne strane zazire, a s druge strane postaje nešto svakidašnje, tako da se seljaci i seljanke okupljeni uz odar povremeno prepuštaju šali i zadirkivanju, zaboravljajući na mrtvaca. Na taj način Galović postiže začuđujuće jedinstvo naturalizma i humora. Taj istinski, živi i sadržajni prizor karakterizira Galovićevo dramsko stvaralaštvo do te mjere da se ponovno prepoznaje, u gotovo istom formatu, ali još savršenije razrađen u dramskoj viziji *Pred smrt*.

Jednočinka *Valovi* izdvaja se time što je pisana u dijalogu i što Galović ni u jednom drugom svom dramskom tekstu nije dostigao takvo tehničko savršenstvo u strukturi i dijalogu koji je tako odmjereno napisan.¹⁷ Drama u jednom činu koju je Galović najprije odredio kao „dramsku skicu u jednom činu“ i namjeravao ju nasloviti *Predvečerje*. Do izvedbe drame nikada nije došlo, ali o uspješnosti ovog scenskog djela govori to što je objavljena u *Savremeniku* što znači da ju je tadašnja kritika držala vrijednom. Radnja se odvija u raskošnom parku nedaleko od morske obale u predvečerje, a tema su zamršeni ljubavni odnosi. Naslovno spomenuti valovi mora predstavljaju simbol uništenja dokaza o jednoj zabranjenoj ljubavi. Ta je ljubav bila između Kamila i Julije, a skrivi se morala jer se Kamilo uskoro ženi i zbog toga sve završava. To povrjeđuje Juliju, ali upravo je ona ta koja baca svežanj ljubavnih pisama koja je pisala Kamilu i valovi ih progutaju te nastave svjetlucati na suncu kao da se nikada ništa nije ni dogodilo. Takav je kraj blago ironičan.

Tematiku okrutnog i beščutnog kralja i kraljice zaljubljene u dvorskog pjevača Galović varira u dvama dramskim ostvarenjima – baladi *Pjesma večeri* i komediji *Večernja pjesma*, koja zapravo i nije komedija. Galovićevo naklonost Shakespereovom stvaralaštvu moguće je uočiti u *Večernjoj pjesmi*, u tom slikovitom i razigranom tekstu u kojem Galović daje svojevrstu, blijedu verziju mladog Hamleta. Kao najočitiji primjer nalikovanja Hamletu spominje se prizor u kojem luđak izigrava glumca i u svojoj glumi optužuje kralja za bratoubojstvo.

Nakon ovih kraljevski obojenih dramskih ostvaraja Galović se vraća naturalizmu u nedovršenoj tročinki biblijskog naziva *Sodoma*. U ovoj drami prilazi obradbi života jedne siromašne zagrebačke obitelji i posve neočekivano koristi zagrebački kajkavski žargon. Prema mišljenju nekih kritičara ova drama više od drugih Galovićeovih djela ističe njegovu moć zapažanja svakidašnjih životnih pojedinosti i vjerno opisuje radnički život onakvim kakvim ga

¹⁷ Hećimović, Branko. *Fran Galović, dramatičar opčinjen zanosom stvaranja u 13 hrvatskih dramatičara, Od Vojnovića do Krležina doba*, Znanje, Zagreb 1976.

on sam vidi. Na spontani upit zašto Galović nije dovršio Sodomu, Benešić misli da je do toga došlo zato što autor nije znao kako nastaviti to djelo, no je li tomu zaista tako, teško je sa sigurnošću zaključiti. Činjenica je da trećeg čina nema i da je jedna od zanimljivijih Galovićevih dramskih ostvarenja ostalo nedovršeno.

U svom dramskom radu još se jednom Galović vraća seljačkoj sredini, a to je spomenuta dramska vizija *Pred smrt*. To je dramsko ostvarenje svakako jedno od najzanimljivijih Galovićevih u kojima se izmjenjuje realistički ugođaj s naturalističkim sve dok se na samom kraju ne pretoči u irealnu viziju. Pojava Neznanke koja utjelovljuje Smrt unosi notu mističnosti.

Galović znalački, punokrvno i slikovito oživljava običaj seljačkog odavanja počasti pokojniku s kojim se isprepliće neposredni susret sa smrću, a misao o smrti svaki se čas iznova nameće i nemoguće je nepovratno ju potisnuti.

Nazočnost pokojnice, razgovori o njoj, riječi koje nose praznovjerje i urođeni strah pred smrću, sve to stvara posebnu situaciju u kojoj smrt biva dijelom svijesti svakog pojedinca. Galović radnju temelji na dvama odnosima prema smrti – odnos prema mrtvacu koji se nalazi svima pred očima i odnos prema vlastitij nezbuđenoj smrti i tako priprema čitatelja na konačni susret Marka s Neznankom. Galovićeva težnja da metafizički spoji svijet života i svijet smrti u dramskoj viziji *Pred smrt* samo je iskazana, ali nije dovedene do te mjere da bi naglasila realnost koja prevladava u trenucima bliskosti s mrtvacem u odnosu na impresivno svjedočanstvo susreta smrtnika sa Smrću.

Galović je u svojim kazališno-kritičkim tekstovima povremeno iskazivao dvojbe u književnu vrijednost izravnog preslikavanja stvarnosti, pa zato u veristički građen dramski svijet propušta elemente artistske dramaturgije. Tako se i u ovoj drami razabiru karakteristične sastavnice poetskoga i nadnaravnoga svojstvena autoru. Te su sastavnice donekle poveznice s dramom *Pred smrt*. Simboli svjetla i zvuka u stvaranju simboličnih ugođaja, vizija „bijeće žene“ i sl. S dramom *Pred smrt* veže se i prizor okupljanaj seljaka uz odar pokojnika u kojem je subliminarno autorovo poznavanje seoske sredine, značaja i navade narodnog humora, što je ujedno i jedan od razloga što je A. Milčinović nakon prazvedbe ovog djela proglasio jednom od najboljih hrvatskih drama iz seoskog života.¹⁸

Pred smrt je jednočinka – dramska vizija kako ju određuje autor. Počinje u verističkom tonu prikazujući isječak iz seoskog života – okupljanje seljaka uz tijelo preminule supruge

¹⁸ Detoni-Dujmić, Dunja, *Leksikon hrvatske književnosti: Djela*, Školska knjiga, Zagreb 2008.

Marka Pavlovića u seljačkoj sobi te pripreme za pogreb i karmine. Nastavlja se u artistsičkom tonu koji će završiti u prizoru koji na scenu dovodi Smrt utjelovljenu u liku Neznanke koja polaže pravo na Matkov život. Dramska radnja scenski materijalizira upravo Markov doživljaj vlastite smrti i prati zbivanja koja tomu prethode. Naslov i podnaslov dobivaju opravdanje u trenutku kada Markovo beživotno tijelo padne preko praga kako bi se „širokom“ i „bijelom“ cestom uputio za preminulom supruom. Taj se postupak može nazvati pretapanjem verizma u artizam, čak se može nazvati vjesnikom hrvatskog scenskog ekspresionizma. Simultano ispreplićući realističke, naturalističke, neoromantičke, simbolističke i protoekspresionističke sastavnice, Galović postaje tipičnim predstavnikom moderne i njezina stilskog pluralizma. Autoru se svojedobno predbacivalo da je prepletao žanrove i da događajni slijed i likovi nisu dobro motiviranu te su hvaljeni ponajprije naturalistički napisani prizori. Pojava lika Neznanke kod književnih i kazališnih kritičara izazvala je nedoumicu jer se smatralo da u veristički zamišljenom okružju jedne seoske zajednice fantastičnoj došljakinji nema mjesta. Tu dvoslojnost prvi je uočio Branko Livadić.

S jedne se strane ta Smrt i Neznanka promatraju suho i objektivno, a to se u drami očituje kroz prostore vezane za smrt seoske žene. Autorova zabilješka „Slučaj s onom ženom, što je umrla kraj muža na postelji“ ukazuje poovno na zbiljski utemeljeni korijen za nastanak ove drame. Naturalistički obojeni dijalozi rodbine i suseljana koji sjede oko odra o zadahu i raspadanju pokojničinog tijela, o sukrvici na usnama, obdukciji i grobnome mjestu miješaju se s muško-ženskim prepirkama, koketiranjem, raspravama o novoj supruzi. Ti su elementi slični onima iz drame *Mati*. S druge strane Galović vješto upleće u dramu elemente fantastike i iznosi na pozornicu krajolik ljudske duše, tako da se smrt čas promatra kao trenutak prelaska u čovjeku nepoznat, tajanstven i prepun intriga svijet, a čas u posve očekivani kraj zemaljskog života. Takvu podjelu podupire čak i imenovanje likova – seljani nose vlastita imena, a zvonar, grobar, Neznanka/Smrt depersonalizirani su i svedeni na svoje funkcije.

Tematiziranje smrti kao granice koja dijeli ovostrani od onostranog svijeta, nadrealnih i dijaboličnih bića, prostor ljudske duše i svijesti, snova, snoviđenja, halucinacija i predsmrtnih delirija, zaokupljalo je autora i u prozi, a u dramama je postalo pomodna pojava. Isprva se često naglašavala Galovićeva ovisnost o Maeterlincku, ali takve i slične interpretacije novijim tvrdnjama nisu toliko naglašene.

Drama *Pred smrt* praizvedene je posmrtno, zajedno s jednočinkom *Spasitelj* Milutina Cihlara Nehajeva, a tematska im je poveznica bila upravo smrt.¹⁹

Posljednje Galovićevo dovršeno dramsko ostvarenje koje također ima biblijski naslov jest misterij u tri čina s epilogom, *Marija Magdalena*. Ovo je jedno od onih djela u kojima se autor bori sam sa sobom, svojim odgojem, naobrazbom i vjerovanjima i Galović je jedan od autora koji tu borbu ne negira. Svjestan je opasnosti da se sukobi s konvencijama sredine u kojoj živi. Nadvladavajući obzire on piše svoju biblijsku legendu u ne tako biblijskom duhu, a odnosi se to na prikazivanje Marije Magdalene kao putene žene koju Isusu Kristu privlači njezina erotska narav. Treba naglasiti kako je ova priča više erotska nego biblijska samo jednm manjim dijelom, odnosno samo u uvodu. Dalje Galović ostvaruje niz slikovitih prizora neoslobođenih kršanske legende i duha pa tako donekle sputava sam sebe u stvaranju i odstupa od svojih uvjerenja kao što “erotskim početkom“ razočarava one koji su očekivali čedno oživljavanje biblijske legende. Iako se ovo djelo u kritičarskim vodama smatra neuspjehom treba naglasiti kako je jedno od dramskih ostvarenja u kojima je Galović uspio naglasiti svoje dramatičarske sposobnosti.

¹⁹ Detoni-Dujmić, Dunja, *Leksikon hrvatske književnosti: Djela*, Školska knjiga, Zagreb 2008.

4. Zaključak

Iznesena promatranja i analize Galovićevih dramskih ostvarenja potire negativne i skeptične sudove o njemu kao dramatičaru kojemu dramsko stvaranje nije bilo slučajan izbor nego kreativna potreba da i u tome žanru potvrdi svoje mogućnosti koje su u dijelu toga opusa bile jasno označene, a ponegdje i poprilično uspješno realizirane. Dokazao je da iako mlad i izgubljen u traženju stvaralačkog identiteta u području dramskog teksta, može dati zanimljiva i raznolika djela što možda mnogim kolegama nije uspjelo ukoliko su odlučili držati se isključivo jednog žanra. Galović je pokazao izvjesnu odvažnost eksperimentirajući sa žanrovima i stilovima te je unatoč brojnim kritikama na račun te neodlučnosti, ipak zapamćen kao plodan dramski autor koji je ostavio traga nakon smrti.

5. Literatura

Batušić, Nikola, *Hrvatska kazališna kritika*, Zagreb 1971.

Batušić, Nikola, *Dramski tekst i predstava u Uvod u teatrologiju*, Grafički zavod Hrvatske, Izdavačka djelatnost, Zagreb 1991.

Benešić, Julije. *O životu i radu Frana Galovića*. Fran Galović. *Pjesme*, Zagreb 1940.

Detoni-Dujmić, Dunja, *Fran Galović, Enciklopedija hrvatske književnosti*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu – Sveučilišna naklada „Liber“, Zagreb, 1988.

Detoni-Dujmić, Dunja. *Fran Galović*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 1989.

Detoni-Dujmić, Dunja, *Leksikon hrvatske književnosti: Djela*, Školska knjiga, Zagreb 2008.

Galović, Fran, *Drame*, Ogranak Matice Hrvatske Koprivnica 2009.

Hećimović, Branko. *Fran Galović, dramatičar opčinjen zanosom stvaranja u 13 hrvatskih dramatičara, Od Vojnovića do Krležina doba*, Znanje, Zagreb 1976.

Jelušić, Božica, *Predgovor ili zagovor Franu Galoviću, Fran Galović: Zaboravljeni perivoj*, Vinkovci, 2007.

Krleža, Miroslav, *Pismo iz Koprivnice, Knjiga studija i putopisa*, Biblioteka nezavisnih pisaca, zagreb 1939.

Krleža, Miroslav, *Fragmenti dnevnika iz 1967. – Forum*, br.6, 1972.

Leksikon hrvatskih pisaca / urednici Dunja Fališevac.../ Školska knjiga, Zagreb 2000.

Leksikon hrvatske književnosti: Djela, urednica Dunja Detoni-Dujmić, Školska knjiga, Zagreb 2008.

Ogrizović, Milan. *Fran Galović, Savremenik* 1914.

Solar, Milivoj. *Fran Galović: Interpretacija književnog djela* (doktorska disertacija), Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb 1964.

Skok, Joža, *Predgovor, Fran Galović: Izabrana djela*, MH, Zagreb 1997.